Φιλοκαλικοί Πατέρες του 18ου αιώνος (Αρχιμ. Γεώργιος Καψάνης Καθηγούμενος Ι. Μ. Οσίου Γρηγορίου Αγίου Όρους)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 22 Ιουλίου, 2009

Η αγάπη του Θεού εχάρισε στην Εκκλησία αγιασμένους πατέρες, οι οποίοι εσφράγισαν τον 18ο και τον 19ο αιώνα με την φωτεινή παρουσία τους, την ορθόδοξη θεολογία τους, την αυστηρή ασκητική τους ζωή, τα θεοφώτιστα συγγράμματά τους και τις παραδοσιακές μοναστικές τους αρχές. Οι πατέρες μας αυτοί άφησαν ανεξίτηλη την σφραγίδα τους στην εκκλησιαστική ζωή μέχρι τις ημέρες μας. Ωνομάσθηκαν σκωπτικά «κολλυβάδες» και η πνευματική τους δραστηριότητα «κολλυβαδικό κίνημα», επειδή την αφορμή για την εμφάνισί της έδωσε το γεγονός ότι οι μοναχοί της Ιεράς Σκήτης της Αγίας Αννης τελούσαν τα «μετά κολλύβων» μνημόσυνα των κτιτόρων του ανακαινιζομένου τότε καθολικού ναού (Κυριάκου) της Σκήτης κατά την ημέρα της Κυριακής αντί του Σαββάτου. Στην συνείδησι της Εκκλησίας όμως οι «κολλυβάδες» θα παραμείνουν ως «οι Φιλοκαλικοί Πατέρες του 18ου και 19ου αιώνος» και το πολύπλευρο έργο τους ως «Φιλοκαλική Αναγέννησις», όπως εύστοχα τους ονομάζει ο Σεβ. Μητροπολίτης Μαυροβουνίου Αμφιλόχιος[1]. Οι επιφανέστεροι και γνωστότεροι από αυτούς τους πατέρες είναι ο **άγιος Μακάριος επίσκοπος Κορίνθου**, ο **άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης** και ο **άγιος Αθανάσιος ο Πάριος**. Λόγω της θεολογικής τους μαρτυρίας, οι αοίδιμοι «Φιλοκαλικοί πατέρες» υπέστησαν διωγμούς και εξορίες από το Αγιον Όρος. Ο άγιος Αθανάσιος ο Πάριος μάλιστα αδίκως αφορίσθηκε. Εν τούτοις η ακούσια διασπορά τους, στα νησιά του Αιγαίου κυρίως, δημιούργησε μία θαυμάσια πνευματική κίνησι με πολλούς και εύχυμους καρπούς.

Τα χαρακτηριστικά αυτής της Φιλοκαλικής Αναγεννήσεως είναι επιγραμματικώς τα εξής[2]:

α) Ανανέωσαν την αυθεντική Ορθόδοξη πνευματική ζωή, καθώς οι ίδιοι, ασκηταί και θεολόγοι ταυτόχρονα, την εβίωσαν και την εδίδαξαν με τα θεόσοφα συγγράμματά τους.

β) Αντιστάθηκαν στην αλλοτρίωσι που προκαλούσε ο ευρωπαϊκός διαφωτισμός μεταξύ των Ορθοδόξων[3].

γ) Στήριξαν στην Πίστι τους Ορθοδόξους λαούς. Ισχυρό ανάχωμα έναντι της

λατινικής προπαγάνδας και του προτεσταντικού προσηλυτισμού υπήρξε το θεολογικό έργο των προκρίτων και μεγάλων «κολλυβάδων» θεολόγων, με το οποίο η Ορθόδοξος Εκκλησιολογία εύρισκε την απαραίτητη για την εποχή και τα προβλήματά της θεολογική κατοχύρωσι.

δ) Αναπτέρωσαν το ηθικό των υποδούλων Ορθοδόξων καλλιεργούντες μαρτυρικό ήθος[4]. Υπήρξαν αλείπται πολλών νεομαρτύρων.

ε) Έδειξαν ότι με την πιστότητά τους στην Ορθόδοξο Παράδοσι δεν καλλιεργούσαν την μισαλλοδοξία και τον σκοταδισμό, όπως εκατηγορούντο, αλλά επιβεβαίωναν την διαχρονικότητα του ευαγγελικού μηνύματος.

στ) Έδωσαν απάντησι στα αιτήματα των καιρών. Ανάμεσα σε αυτά ήταν η ανάγκη να επανασυνδεθή ο «κανών της προσευχής» με τον «κανόνα της πίστεως», δηλαδή να επανευρεθή το αυθεντικό λειτουργικό ήθος.

ζ) Ανέδειξαν νέους αγίους στην Εκκλησία. Η ίδια η ζωή των «κολλυβάδων» πατέρων ήταν προσανατολισμένη στην προοπτική της κατά Χάριν Θεώσεως και γι' αυτό ωρισμένοι έδειξαν σημεία αγιότητος ή ανεκηρύχθησαν επισήμως άγιοι, αλλά και προέβαλαν με τα συγγράμματά τους την αγιότητα των αγίων νεομαρτύρων και συγχρόνων τους οσίων ανδρών.

Η παρακαταθήκη των ιερών αυτών ανδρών είναι πολύτιμη και στις ημέρες μας, καθώς η πρόκληση από το παλαιό και πάντοτε παρόν στην εκκλησιαστική μας ζωή νεωτερικό ήθος μας υποχρεώνει να μετρούμε τις ενέργειές μας με τον γνώμονα του δικού τους ήθους. **Οι άγιοι «κολλυβάδες» προέταξαν την θεολογία από την πρακτική ζωή**. Η θεολογία και η ευσεβής παράδοσις έπρεπε να καθορίζουν τον τρόπο της εκκλησιαστικής δράσεως. Η εποχή τους παρουσίαζε συμπτώματα παρόμοια με την δική μας. Στις ημέρες τους κατόπιν προσκλήσεως του Παροναξίας Ιωσήφ Δόξα καπουτσίνοι ιερομόναχοι εξομολογούσαν Ορθοδόξους πιστούς, γεγονός που προεκάλεσε την σφοδρή αντίδρασι του ιεροδιακόνου Μακαρίου του Πατμίου. Αλλά και ο οικουμενικός πατριάρχης Κύριλλος ο Ε', ο οποίος με την συμφωνία των πατριαρχών της Ανατολής πλην του Αντιοχείας συνοδικώς απέρριψε ως άκυρο το λατινικό ράντισμα, απομακρύνθηκε από τον θρόνο του μετά από ενέργειες μητροπολιτών που διαφώνησαν με την απόφανσί του με κίνητρα μη θεολογικά και από σκοπιμότητες. Οι άγιοι «κολυββάδες» είχαν ταχθή θεολογικώς υπέρ της απόψεως του πατριάρχου Κυρίλλου Ε'[5]. **Οι συμπροσευχές με ετεροδόξους, η τάσις αναγνωρίσεως του βαπτίσματος των ετεροδόξων και κάποιες κοινές ποιμαντικής φύσεως πρωτοβουλίες με τους ετεροδόξους, χάριν πρακτικών σκοπών και άλλων σκοπιμοτήτων, παρακάμπτουν και σήμερα τον «κανόνα της πίστεως»**. Εξίσου αντίθετη προς το πνεύμα της Φιλοκαλικής Αναγεννήσεως των «κολλυβάδων» είναι **η εκκοσμίκευσις**, που παρατηρείται σε διαφόρους τομείς

της εκκλησιαστικής μας ζωής και αλλοιώνει την πιστότητά μας στο αποστολοπαράδοτο ευαγγελικό ήθος της Εκκλησίας. Οι όσοι «κολλυβάδες» πατέρες με τα φιλοκαλικά κείμενα που εξέδωσαν και με τα δικά τους θεόσοφα νηπτικά και ερμηνευτικά συγγράμματα προσέφεραν στον λαό του Θεού το αναλλοίωτο βίωμα της πατερικής Παραδόσεως. Στην Φιλοκαλία, την οποία επεξεργάσθηκαν οι άγιοι Μακάριος Κορίνθου και Νικόδημος ο Αγιορείτης, καταγράφονται η αγιοπνευματική εμπειρία και η απλανής μέθοδος της νηπτικής εργασίας, όπως την έζησαν και την εδίδαξαν μεγάλοι θεολόγοι και ησυχασταί πατέρες της Εκκλησίας απ' αρχής και μέχρι του 14ου αιώνος. Κατά τον κρίσιμο για την Βυζαντινή αυτοκρατορία αυτόν αιώνα, **το ανθρωποκεντρικό (ουμανιστικό ρεύμα της ευρωπαϊκής Αναγεννήσεως κατέκλυζε την Ορθόδοξη Ανατολή και απειλούσε με οριστική αλλοίωσι το θεανθρωποκεντρικό της ήθος. Η ησυχαστική όμως θεολογία είχε επιτύχει να το διασώση.** Επιπλέον είχε δημιουργήσει στους κουρασμένους πολιτικά και κοινωνικά Ορθοδόξους λαούς ένα ακμαίο πνευματικό φρόνημα, το οποίο κατά τον Σεβ. Μαυροβουνίου Αμφιλόχιο, «δεν ήταν μόνο ορθόδοξη θεωρητική απάντησι στο σύγχρονό τους φιλοσοφικό και θεολογικό προβληματισμό της Δύσεως ή της αρχαίας ελληνικής σκέψεως. Ταυτόχρονα είχε και συγκεκριμένη ιστορική αποτελεσματικότητα, πολύτιμη για την επιβίωσι των ορθοδόξων λαών και τη διατήρησι της καθολικής αυτοσυνειδησίας της Εκκλησίας στους καιρούς των δεινών της τουρκοκρατίας»[6].
Κατά παρόμοιο τρόπο η Φιλοκαλική Αναγέννησις του 18ου αιώνος, η οποία δεν αφορούσε μόνο την πλούσια συγγραφική παραγωγή των «κολλυβάδων» πατέρων αλλά και την δημιουργία πολλών εστιών Ορθοδόξου λατρείας, ήθους και βιοτής (στα κολλυβαδικά μοναστήρια και γύρω από εκκλησιαστικά πρόσωπα στον κόσμο), **προσέφερε στην Ορθόδοξο Εκκλησία ισχυρή προστασία από την δυναμική επέλασι του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού** κατά τον 19ον αιώνα. **Οι Φιλοκαλικοί Πατέρες εγνώριζαν πολύ καλά τα «φώτα» του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και διέκριναν εύστοχα ότι αυτός ο διαφωτισμός απομάκρυνε τον άνθρωπο από την προσδοκία και την θέα του ακτίστου Φωτός, του οποίου είχαν προσωπική και βιωματική εμπειρία.** Γι' αυτό όλη τους η προσπάθεια ήταν **να διασώσουν τον τρόπο και την μέθοδο της ησυχαστικής Ορθοδόξου εκκλησιαστικής ζωής**. Το επέτυχαν με πολλές θυσίες. Καρπός του αγώνος των είναι τα χαριτόβρυτα λείψανά τους, τα απαραμίλλου αξίας δογματικά, ποιμαντικά, ερμηνευτικά και λειτουργικά τους έργα, τα μοναστήρια τους. Τα κολλυβαδικά μοναστήρια επί δύο αιώνες κράτησαν την παράδοσι των αγιασμένων κτιτόρων τους. Οι κατανυκτικές αγρυπνίες του Παπαδιαμάντη και του Μωραϊτίδη στον άγιο Ελισαίο της Πλάκας, η αφανής στα μάτια των «φωτισμένων» λάτρεων της ευρωπαϊκής σοφίας λατρευτική και ποιμαντική δραστηριότης του αγίου παπα-Πλανά, ο όσιος Αρσένιος της Πάρου, ο στρατηγός Μακρυγιάννης, ήταν η ώριμη συνέπεια της προηγηθείσης Φιλοκαλικής Αναγεννήσεως. Η ολοφώτεινη παρουσία του αγίου Νεκταρίου και η υπ' αυτού ανασύστασις του γυναικείου μοναχισμού στην Ελλάδα, καθώς και η λαμπρή σειρά των αγίων μορφών του 20ου αιώνος, ήταν επίσης καρπός

του φιλοκαλικού ήθους. Η αναγέννησις της ησυχαστικής ζωής στην Ρουμανία και την Ρωσσία με τον όσιο Παΐσιο Βελιτσκόφσκυ και τους μεγάλους στάρετς μαρτυρεί την ουσιαστική σημασία που είχε η Φιλοκαλική Αναγέννησις του 18ου αιώνος για τους Ορθοδόξους του Βορρά, οι οποίοι υπέστησαν και άντεξαν την αθεϊστική λαίλαπα του 20ου αιώνος. Οι νεομάρτυρες και ομολογηταί στην Ρωσσία, την Σερβία, την Ρουμανία είναι καρπός της ησυχαστικής παραδόσεως που μεταλαμπαδεύθηκε εκεί από τον ιερό Αθωνα δια των επιγόνων των «κολλυβάδων» πατέρων.
Η Φιλοκαλική Αναγέννησις δεν είναι μόνον ιστορία. Είναι κυρίως τρόπος Ορθοδόξου ζωής και μήνυμα Ορθοδόξου φρονήματος. Είναι επίσης πρόσκληση προς εμάς τους Ορθοδόξους του 21ου αιώνα να μένουμε πιστοί σε ό,τι παρελάβαμε από τους αγιασμένους «κολλυβάδες» πατέρες ως Ορθόδοξο εκκλησιαστικό δόγμα και Ορθόδοξο εκκλησιαστικό ήθος. Τους ευχαριστούμε και τους παρακαλούμε να μας βοηθήσουν με την ευχή τους και την πρεσβεία τους προς τον Αγιον Θεόν να τιμήσουμε τους αγώνες τους με την συνέπειά μας στην ιερά τους παρακαταθήκη, τώρα που νέες προκλήσεις ξενόφερτων και δελεαστικών «διαφωτισμών» απειλούν να ανακόψουν και την ιδική μας πορεία προς το αληθινό Φως της ανεσπέρου Βασιλείας του Αναστάντος Κυρίου μας Ιησού Χριστού.

Παραπομπές:

1. Αρχιμ. Αμφιλοχίου Ράντοβιτς, *Η Φιλοκαλική Αναγέννησι του XVIII και XIX αι. και οι Πνευματικοί Καρποί της*, έκδ. Ιδρ. Γουλανδρή-Χορν, Αθήναι 1984.

2. Βλ. Ιερομ. Λουκά Γρηγοριάτου. *Οι Αγιορείται Κολλυβάδες και οι σχέσεις των με την Ύδρα*, στον τόμο Πρακτικά Διορθοδόξου επιστημονικού Συνεδρίου «Κωνσταντίνος ο Υδραίος -Νεομάρτυρες, προάγγελοι της αναστάσεως του Γένους», έκδ. Ιεράς Μητροπόλεως Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης, Ύδρα 2007.

3. Πρωτοπρ. Γεωργίου Μεταλληνού, *Σχέσεις και Αντιθέσεις*, εκδ. Ακρίτας 1998.

4. Αρχιμ. Γεωργίου, Καθηγουμένου Ιεράς Μονής Οσίου Γρηγορίου, *Η προσφορά των Αγίων Νεομαρτύρων στην Εκκλησία και το Γένος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Γρηγορίου, Αγιον Όρος 1997.

5. Αρχιμ. Γεωργίου Καψάνη, Καθηγουμένου Ιεράς Μονής Οσίου Γρηγορίου Αγίου Όρους, *Η Εκκλησιολογική Αυτοσυνειδησία των Ορθοδόξων από της Αλώσεως μέχρι των αρχών του 20ου αιώνος*, στον συλλογικό τόμο ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΚΟΝ (αφιέρωμα στον Μητροπολίτη Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως κ. Διονύσιο), Θεσσαλονίκη 1999.

6. Αρχιμ. Αμφιλοχίου Ράντοβιτς, *Η Φιλοκαλική Αναγέννησι...*, ένθ' ανωτ. σελ. 12.

(Πηγή: «Πειραϊκή Εκκλησία», Ιούνιος 2009)

Διαβάστε περισσότερα κείμενα του γέροντα πατώντας εδώ